

อุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์กับเส้นทางการแสวงบุญของ ครูบาเจ้าศรีวิชัย ดนบุญแห่งล้านนาสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงศาสนาในลำปาง

ไพโรจน์ ไชยมืองชั้น¹ ทักษิณา บุญบุตร² ภักดีกุล รัตนา² เพ็ญกานต์ นามวงศ์^{1*}

ศิริขวัญ ปัญญาเรียม¹ พรพิมล อริยะวงษ์¹ และ เอ็มอร พิพัฒน์วัฒนะโยธิน¹

¹ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ประเทศไทย

² คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประเทศไทย

Bodhisattava Ideology and Pilgrimage Routes of Kruba Chao Srivichai as the Merit Monk of Lanna and the Development of Religious Tourism in Lampang

Phairot Chaimuangchun¹, Taksina Bunbut², Pakdeekul Ratana²

Phiengkan Namwong^{1*}, Sirikhuan Panyarien¹, Pornpimon Ariyawong¹, and

Aim-on Pipatvattanayothin¹

¹ Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna, Thailand

² Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 22 January 2025

Revised 6 May 2025

Accepted 13 May 2025

คำสำคัญ

อุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์

การแสวงบุญ

ครูบาเจ้าศรีวิชัย

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์กับเส้นทางการแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ดนบุญแห่งล้านนาสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในลำปาง โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่เกี่ยวกับแนวคิดทางศาสนาของครูบาเจ้าศรีวิชัย และนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวตามเส้นทางการแสวงบุญในลำปาง ผลการศึกษาพบว่า การแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยการนำมวลชนไปบูรณะศาสนสถานสำคัญในลำปางซึ่งมีพุทธตำนานหรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เกิดจากอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ที่ต้องการสั่งสมบุญบารมีเพื่อปรารถนาที่จะขอเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต เส้นทางการแสวงบุญนี้ได้ถูกพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในลำปางชื่อ “ลำปางรอยทางบุญ” โดยการคัดเลือกวัดสำคัญที่มีสิ่งดึงดูด เช่น สถาปัตยกรรมที่สวยงาม ปูนยีสถานศักดิ์สิทธิ์ และเงาพระธาตุ รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวในลักษณะอื่นเพื่อสร้างความหลากหลายทางการท่องเที่ยว และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นด้วย

* Corresponding author

E-mail address:

phiengkan@hotmail.com

Keywords:

Bodhisattava ideology,
pilgrimage,
Krubha Chao Srivichai,
religious tourism

Abstract

This research aims to study the Bodhisattva ideology and the pilgrimage route honoring Kruba Chao Srivichai, the great monk of Lanna, in order to develop religious tourism in Lampang by using historical methods and participatory action research to study the history and art related to Kruba Chao Srivichai and to manage tourism along the pilgrimage route. The results of the study found that the pilgrimage to sites related to Kruba Chao Srivichai has led people to restore important religious sites in Lampang. Buddhist legends or important historical sites came from the Bodhisattva ideology that emphasized the accumulation of merit to wish to become a Buddha in the future. This pilgrimage route has been developed into a religious tourism route in Lampang called "Lampang Roy Tang Bun" by selecting important temples with attractions such as beautiful architecture, sacred religious sites, and shadows of chedis, as well as other types of tourist attractions to create tourism diversity and will be beneficial to local economic development.

1. บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกมีส่วนสัมพันธ์กับมรดกทางวัฒนธรรม โดยมรดกทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนและเสริมความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็เป็นช่องทางสำคัญในการเสริมสร้างมรดกทางวัฒนธรรมและการผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม รวมถึงสร้างรายได้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญแก่ประเทศที่ต้องการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious tourism) เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา โดยเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางศาสนาและการพัฒนาจิตวิญญาณกับการชมศาสนสถานและการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม มีแรงจูงใจเป็นหลักสำคัญในการเยี่ยมชม และลักษณะของจุดหมายปลายทางที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเข้าชมในศาสนสถานของหลายประเทศทั่วโลก เช่น เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอิสลาม (Hassan et al., 2022, pp. 15-16) ในภาคเหนือของประเทศไทยหรือดินแดนล้านนาเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานทำให้อุดมด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่มีทั้งวัดและกิจกรรมทางศาสนาอย่างมากมาย (Schedneck, 2021, p. 9) ในห้วงร้อยกว่าปีที่ผ่านมาในพื้นที่ภาคเหนือได้มีเหตุการณ์การบูรณะวัดกว่า 300 แห่ง ในพื้นที่ภาคเหนือที่นำโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย (พ.ศ. 2421-2481) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อประชาชนชาวล้านนาอย่างมาก ท่านเป็นผู้นำในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ด้านศาสนาและการเมืองระหว่างล้านนากับกรุงเทพฯ ไม่ให้จิตวิญญาณของความเป็นล้านนาถูกกลายในยุคของการรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์จนท่านต้องได้รับโทษจากรัฐบาลและคณะสงฆ์ของสยามกว่า 6 ครั้ง และถูกกักบริเวณในวัดที่กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และลำพูน (กฤษณา หงษ์อุเทน, 2564, น. 228-229; Murashima, 2022, p. 3) ชาวล้านนาถือว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการต่อสู้แบบอหิงสาและเป็นบุคคลสำคัญที่มีคุณูปการต่อพุทธศาสนา จึงทำให้ประชาชนชาวภาคเหนือกำลังร่วมกันผลักดันให้รัฐบาลไทยได้เสนอชื่อของท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกต่อองค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ UNESCO เพื่อให้ชาวโลกและคนรุ่นหลังได้ทราบถึงเกียรติประวัติที่มีต่อมวลมนุษยชาติ และมีเป้าหมายให้ท่านได้รับประกาศยกย่องจากยูเนสโกในปี พ.ศ. 2571 (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562, น. 107-108)

นอกจากนี้ในเชียงใหม่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีภาพลักษณะของการเป็นผู้นำการต่อสู้ทางการสังคมและการเมืองที่ยึดถือจารีตท้องถิ่น ส่วนในลำพูนอันเป็นบ้านเกิดของท่านนั้นชาวลำพูนมองครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน การศึกษาที่ผ่านมาพบว่า

การเดินทางของครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดและโบราณวัตถุต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือกว่า 300 แห่ง ก่อให้เกิดเป็นศิลปกรรมแบบผสมผสานล้านนาแบบเดิมและศิลปะแบบจีนสยาม พม่า และตะวันตกอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (สุวพันธ์ จันทรรราชต, 2560, น. 20) อีกทั้งการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานดังกล่าวเกิดจากแนวคิดเรื่องการสะสมบุญเพื่อต้องการจะบรรลุเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตซึ่งมีครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะตนบุญเป็นศูนย์กลางการทำบุญ (นวัชรโรจน์ อินเต็ม และคณะ, 2562, น. 160) สำหรับลำปางนั้น แม้ว่าไม่ได้เป็นพื้นที่หลักในการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ทางสังคมและการเมืองของครูบาเจ้าศรีวิชัยดังเช่น เชียงใหม่และลำพูน แต่ก็พบว่า ท่านได้เดินทางมาบูรณปฏิสังขรณ์วัดกว่า 46 แห่ง และมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับวิถีของครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้วิจัยจึงสนใจว่า การเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของครูบาเจ้าศรีวิชัยในลำปางนั้นเกิดขึ้นจากแนวคิดหรืออุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ที่ท่านมีความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นในล้านนาโดยมีร่องรอยหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมบ่งบอกหรือไม่ และเส้นทางการบูรณะศาสนสถานในลำปางนี้สามารถนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้อย่างไร การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่ศึกษาถึงอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์กับเส้นทางการแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตนบุญแห่งล้านนาซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในลำปาง และคาดว่าจะการศึกษานี้จะเกิดประโยชน์ในทางวิชาการที่จะเข้าใจถึงแนวคิดทางศาสนาของครูบาเจ้าศรีวิชัยมากยิ่งขึ้น และได้เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคม การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ลำปาง

2. ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์กับเส้นทางการแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในลำปาง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการคือ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นปัญหาของการศึกษาและการสร้างกรอบความคิดเพื่อใช้ในการวางโครงสร้างเนื้อหา จากนั้นใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารชั้นต้นคือ หนังสือคร่าวซอเรื่องตำนานแลสร้างวัดสวนดอกไม้้นครเชียงใหม่ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2472 และเอกสารชั้นรองคือ หนังสือ รายงานวิจัย และบทความในวารสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและครูบาเจ้าศรีวิชัย และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการลงพื้นที่ตามวัดและศาสนสถานต่าง ๆ จำนวน 46 แห่ง ตั้งอยู่ใน 12 อำเภอ ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ อำเภอเสริมงาม อำเภอเกาะคา อำเภอแม่พริก อำเภอสบปราบ อำเภอเถิน อำเภอดงเจน อำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่ทะ อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภองาว และ

อำเภอเมืองปาน ซึ่งเคยเป็นพื้นที่และเส้นทางมาบูรณะศาสนสถานของครูบาเจ้าศรีวิชัย ในระหว่างปี พ.ศ. 2450-2479 เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์และชาวชุมชนที่เป็นผู้อาวุโสในพื้นที่รอบวัดเหล่านั้นจำนวน 30 คน ซึ่งผู้ที่ได้มีโอกาสรับรู้เรื่องราวและเหตุการณ์การบูรณะศาสนสถานของครูบาเจ้าศรีวิชัย จากการบอกเล่าสืบต่อกันมาภายในชุมชนแห่งนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้กระบวนการ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participated Observation) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (Depth Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) โดยใช้เครื่องมือคือแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ รวมถึงการใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) การพัฒนา กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน เมื่อได้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Methodology) ด้วยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล มาตรวจสอบความถูกต้องเทียบกับเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์และ ประเมินผลข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) และโครงสร้างจาก การสังเกต การสัมภาษณ์ การทำกิจกรรมกลุ่ม และการจดบันทึก ดังนั้นกระบวนการวิจัยจึงใช้ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล เพราะสามารถปรับปรุงแนวทางการเก็บข้อมูลได้ รวมถึงทำให้ทราบข้อมูลที่ขาดและสามารถนำมาเพิ่มเติมได้อย่างทันทั่วทั้งที่ และสุดท้ายเป็นการนำเสนอผลการวิจัยโดยการเรียบเรียงและนำเสนอเนื้อหาแบบพรรณนา วิเคราะห์ (Analytical Description)

3. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญรูปแบบหนึ่งคือ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (religious tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ถือได้ว่ามีความเก่าแก่ที่สุด (Ruttanavisanon & Agmapisarn, 2022 , p. 12) และช่วยสร้างรายได้แก่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างมาก โดยพบว่าการเดินทางทางศาสนาเป็นตลาดการท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางไปยังศาสนสถานสำคัญของประเทศที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณทั่วโลก ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนานี้รวมถึงการเดินทางเพื่อแสวงบุญ (pilgrimage trips) การเที่ยวชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred sites) การท่องเที่ยวศาสนสถาน เช่น การท่องเที่ยวโบสถ์ในศาสนาคริสต์ (church tourism) การเดินทางเพื่อสักการะ (travel for worship) และการเดินทางเพื่อการกิจทางศาสนา (religious missions) พบว่ามีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่แม้ว่าชาวยุโรปส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาคริสต์ แต่กลับพบว่านักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีคุณค่าทางจิตวิญญาณในศาสนาอื่น เช่น การท่องเที่ยวแบบฮาลาล (halal tourism) ที่เป็นการท่องเที่ยวที่เดินทางไปสักการะสถานที่หรือโบราณสถานของชาวมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลาม

รวมถึงความต้องการการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (spiritual tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาแต่จะมุ่งเน้นการพัฒนาทางจิตวิญญาณรวมถึงมุ่งเน้นการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินชีวิตให้มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น การท่องเที่ยวรูปแบบนี้มีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังสัมพันธ์กับการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบวงจรเส้นทาง” (circuit tourism) เป็นการท่องเที่ยวบนเส้นทางที่มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญอย่างน้อยสามแห่งขึ้นไปที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในหมู่บ้านหรือเมืองเดียวกันแต่มีที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกันและมักจะใช้เส้นทางการเดินทางหรือเส้นทางเข้าออกพื้นที่เส้นทางเดียวกันหรือเป็นกลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวของประเทศตั้งแต่สองประเทศขึ้นไปที่สามารถใช้เส้นทางท่องเที่ยวเดียวกัน การจัดการท่องเที่ยววงจรเส้นทางเป็นที่นิยมและได้รับการสนับสนุนจากหลายประเทศ เช่น ประเทศแทนซาเนียในทวีปแอฟริกาที่มีการเสนอการท่องเที่ยวแบบวงจรเส้นทางเพื่อเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติโดยจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านที่อยู่รอบ ๆ เส้นทางธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติ และสร้างการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านให้ประกอบธุรกิจเพื่อสร้างรายได้จากการบริการด้านการท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร ร้านค้าร้านของที่ระลึก (Wilfred et al., 2021, p. 15)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังเกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังสถานที่สำคัญทางศาสนาหรือสถานที่แสวงบุญเพื่อหาประสบการณ์ทางศาสนาหรือพักผ่อนหย่อนใจ การเดินทางดังกล่าวมีแรงบันดาลใจมาจากมรดกทางศาสนาในประเทศอื่น ๆ เช่น การเดินทางท่องเที่ยวโบสถ์วิหารหรือการสะสมบุญ เช่น การเดินทางแสวงบุญที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบียของชาวมุสลิม หรือกรุงเยรูซาเล็ม ประเทศอิสราเอล ของศาสนา แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ นักท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์เพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะ และกลุ่มผู้เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (Prasetio et al., 2022, p. 13; Ruttanavisanon & Agmapisarn, 2022, p. 2) ตัวอย่างของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่กระจายอยู่ทั่วโลก เช่น โรมานีเยเป็นประเทศที่มีโบสถ์เป็นจำนวนมากจึงเกิดการท่องเที่ยวทางศาสนาที่มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นซึ่งเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติทางศาสนาและการกระตุ้นผ่านสื่อมวลชน และมรดกทางวัฒนธรรม เช่น อารามพริสlopที่มีความสำคัญมากและจากการสำรวจมีคนสนใจมาท่องเที่ยวมากที่สุดจากอารามกว่า 556 แห่งในโรมาเนีย (Giusca, 2020, p. 150) ในพม่ามีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญสามแห่งที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของคนไทยคือ เจดีย์ชเวดากองในกรุงย่างกุ้ง เจดีย์ชเวมอร์ดอร์ในเมืองบะโก และพระธาตุนันทน์แขวนในเมืองใจโก (ฉัตรนุชแมลงภู, 2565, น. 12) จากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซียของ Pageh et al. (2022, p. 2) ว่า บาห์ลีเป็นจุดหมายปลายทางสำหรับการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยมีวัดนับพันแห่งที่งดงามด้วยงานแกะสลัก รูปปั้น พิธีกรรมอันมีรากฐานจาก

ศาสนานินทุได้รับขนานนามว่าเป็น “เกาะแห่งเทพเจ้า” และได้มีการจัดโปรแกรมทัวร์ซึ่งมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเช่น การอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์ การเรียกวินญาณของบรรพบุรุษ และการสวดมนต์ในวัด หรือในประเทศญี่ปุ่นมีเส้นทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาคุมาโนะโคตะอันเป็นการผสมผสานการบูชาธรรมชาติแบบในสมัยโบราณซึ่งเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าในศาสนาชินโต และเป็นเส้นทางแสวงบุญที่ได้รับการประกาศเป็นมรดกโลกจากยูเนสโกปี 2547 ผู้แสวงบุญหรือนักท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมจะได้มีประสบการณ์ทางศาสนาควบคู่ไปกับการสัมผัสธรรมชาติ แช่น้ำพุร้อน เล่นกีฬา ชมชายหาด เข้าชมประเพณีท้องถิ่น เยือนวัดและสถานที่ทางวัฒนธรรมในเทือกเขาคิอิ (Moira et al., 2021, pp. 38-40)

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในภาคเหนือของไทยพบว่า เส้นทางแสวงบุญตามคติความเชื่อของคนในสังคมภาคเหนือในอดีตมาจากการเชื่อการเดินทางไปบูชาพระธาตุประจำปีเกิดเพื่อนำไปสู่ความเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิตและมีด้านความงดงามทางศิลปกรรมของวัดที่มีอัตลักษณ์แบบล้านนาและพม่า (สมจันทร์ ศรีปรีชยานนท์ และคณะ, 2565ข, น. 1309) วัดที่สำคัญในเชียงใหม่ยังมีการนำเอาตำนานพระเจ้าเลียบโลกมาอ้างอิงเป็นการสร้างเรื่องราวให้แก่สถานที่นั้นทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นคุณค่าและเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดความศรัทธาที่อยากจะเข้ามาสักการะ (ธนพร เรือนคำ และคณะ, 2564, น. 228) ส่วนประทีป พิชทองหลาง และคณะ (2561, น. 238) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคลเก่าแก่ในเชียงใหม่ซึ่งมีชื่อเป็นมงคล เช่น วัดลอยเคราะห์ วัดดับภัย วัดชัยมงคล วัดดวงดี วัดเชียงใหม่ และวัดศรีเกิด พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์อันเป็นมงคลและประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ ตลอดจนความงดงามของศิลปกรรมแบบล้านนาจึงเป็นที่ดึงดูดของนักท่องเที่ยวที่จะมาบำเพ็ญบุญ นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้เป็นที่มีความสงบ สะอาดและเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดพระโพธิสัตว์กับครูบาเจ้าศรีวิชัยพบว่า แนวคิดพระศรีอาริย์เป็นความเชื่อยุคสมัยที่รื้อคอบุคคลผู้ช่วยเหลือมวลสรรพสัตว์ ชาวล้านนาเรียกว่า “พญาธรรม” หรือพระโพธิสัตว์ที่เกิดมาสร้างบารมีเพื่อเผยแผ่ธรรมให้แก่ประชาชนได้ทำบุญและเตรียมพร้อมที่จะไปเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต กรณีของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้สร้างบารมีอันเป็นแหล่งที่มาของความสำเร็จโดยมีผู้ติดตามเป็นจำนวนมากเชื่อว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและสามารถนำพวกเขาไปสู่เป้าหมายบางอย่าง ด้วยอิทธิพลของบารมีทำให้ท่านสามารถระดมคนบูรณะวัดทั่วภาคเหนือและกลายเป็นขบวนการต่อต้านอำนาจของรัฐส่วนกลาง บทบาทของครูบาศรีวิชัยในการเป็นผู้นำในการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานมีแนวคิดเรื่องการสะสมบุญเพื่อจะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต โดยการจาริกแสวงบุญไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ชาวล้านนาที่มีครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะตนบุญเป็นศูนย์กลางการทำบุญ (นวัชโรจน์ อินเต็ม และคณะ, 2563, น. 160) เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ

เส้นทางการบูรณะศาสนสถานหรืออีกนัยหนึ่งคือ “เส้นทางการแสวงบุญ” ของครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเส้นทางแห่งอุดมการณ์ตามแนวคิดพระโพธิสัตว์ที่สะท้อนถึงความคิดความเชื่ออันเป็นแรงผลักดันให้ครุบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณะศาสนากว่า 300 แห่งทั่วภาคเหนือ การศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจในวิถีของการปฏิบัติทางศาสนาและนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อการแสวงบุญและชมศาสนสถาน โดยเฉพาะพื้นที่ลำปางซึ่งยังมีการศึกษาไม่มากนักเกี่ยวกับเส้นทางการแสวงบุญของครุบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่เชียงใหม่และลำพูนที่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงอุดมการณ์ทางสังคมและการเมืองของครุบาเจ้าศรีวิชัย ผู้วิจัยจึงสนใจว่า เส้นทางการแสวงบุญในลำปางนั้นมีแนวคิดอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ที่ความเหมือนหรือแตกต่างจากในเชียงใหม่และลำพูนอย่างไร และเส้นทางดังกล่าวสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้อย่างไร

4. ผลการวิจัย

4.1 อุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ของครุบาเจ้าศรีวิชัย

ครุบาเจ้าศรีวิชัย (พ.ศ. 2421-2481) เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับความศรัทธาอย่างล้นหลามในภาคเหนือตอนบนหรือล้านนานับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ประชาชนต่างนับถือท่านในฐานะตนบุญหรือผู้มีบุญ ความเชื่อเรื่องตนบุญคือผู้ที่ได้รับบุญมาแต่ชาติปางก่อนและผลบุญยังสามารถแบ่งให้กับผู้อื่นที่นับถือได้ด้วย (ชินชัย แก้วเรือน, 2565, น. 42) จึงเป็นที่มาของคำว่า “ตนบุญแห่งล้านนา” ความเชื่อเรื่องตนบุญเป็นแนวคิดพื้นฐานที่ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่าครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้มีบุญบารมีจะทำความดีสำเร็จดังปรากฏในคราวขอตำนานแลสร้างวัดสวนดอกไม้นครเชียงใหม่ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2474 ที่ว่า “คิด้วยบุญหลัง ผังไวนั้นแล มาประจวบได้เทิงทัน สิวไชยพระ ท่านคิเหมือนกัน บารมีทัน เหมือนหันเค้าเหง้า” (คำแปล : ด้วยบุญบารมีแต่ปางก่อนได้กระทำไว้ม่าประจวบกันเข้า ครุบาเจ้าศรีวิชัยผู้มีบุญบารมีจึงสามารถทำงานบูรณะได้สำเร็จ) (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2550, น. 11) โดยแนวคิดหลักสำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้ครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระมหาเถระผู้ยิ่งใหญ่และได้บำเพ็ญบารมีนำศรัทธาประชาชนล้านนาไปทำการบูรณะศาสนสถานทั่วภาคเหนือตอนบนกว่า 300 แห่ง มาจากสิ่งที่เรียกว่า “อุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์” คือความปรารถนาที่ตั้งใจจะขอเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตซึ่งเป็นความตั้งใจอันสูงกว่าการบรรลุนิพพานหรือการเป็นพระอรหันต์อันเป็นเรื่องที่ทำได้ยากยิ่งเพราะหมายถึงการกลับมาเกิดอีกหลายครั้งเพื่อมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำพามวลชนไปบรรลุธรรมโดยพร้อมเพรียงกัน คำว่า “พระโพธิสัตว์” คือบุคคลที่บำเพ็ญบุญบารมีอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์และจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (ชนิสาน นาคน้อย, 2564, น. 39;

เพลินพิศ สังข์บุญลือ และ ส่งเสริม แสงทอง, 2563, น. 4) มีจุดเริ่มต้นคือ การตั้งความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่สำคัญอันถือเป็นหัวใจของอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ จากนั้นจะนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักธรรมสำคัญในทางพุทธศาสนา มีองค์ประกอบคือ การตั้งมั่นในพุทธภูมิธรรม 4 ประการ อธิยาศัย 6 ประการ จริยธรรม 10 ประการ คุณสมบัติ 3 ประการ มหาปณิธาน 4 ประการ และบำเพ็ญบารมี 30 ทศหลักธรรมเหล่านี้ได้ถูกหลอมรวมเป็น “อุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นจากวิถีการประพฤติปฏิบัติของท่านและการบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังเช่น การบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานทั่วภาคเหนือตอนบน (สมาคมชาวลำพูน, 2561ก, น. 229-231)

ภาพที่ 1

รูปเหมือนของครูบาเจ้าศรีวิชัยในวิหารของวัดพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ได้ฐานบรรจุกระดูกของท่านที่ได้จากงานพระราชทานเพลิงศพที่เมืองลำพูน

หมายเหตุ. ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย

โดยที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความตั้งใจที่จะขอเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตและได้บำเพ็ญบารมีตามหลักธรรมข้างต้น ดังได้พบคำปรารภของท่านในท้ายใบลานเกือบทุกผูกที่ท่านทำขึ้นว่า “...ปรารภขอหื้อข้าได้ตรัสรู้ประยาสัพพะปัญญโพธิญาณเจ้า...” (พระมหาอังกัรญาณเมธี, 2567, น.107; สมาคมชาวลำพูน, 2561ก, น. 229) ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารร่วมสมัย

คือ คร่าวซอตำนานแลสร้างวัดสวนดอกไม้นครเชียงใหม่ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2474 ซึ่งกล่าวถึงการบูรณะวัดสวนดอกของเมืองเชียงใหม่ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นประธานได้นำประชาชนไปช่วยกันบูรณะระบุให้เห็นถึงความเชื่อในการตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธรูปเจ้าในโอกาสของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ประชาชนในยุคนั้นต่างรับรู้กันว่า “เข้าใจรู้ทอละ ผู้มีนิไส พระสิริไชย บุญไหลแก่กล้า แม่นแท้ชาหาที่ทัดถ้วนหัว ค่อยพิจจณา ถิ่นซั่ม เมตตาดเมตเตยย์ ไชคำคักแค้น ก่าดินจีแอ้ม เป็นลาย” (คำแปล : ให้เข้าใจเถิดว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยนี้เป็นผู้มีบุญมาก ท่านเป็นลำดับที่ห้าคือ พระศรีอริยเมตไตรย) (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2550, น. 10)

สิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องยืนยันความมุ่งมั่นในอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยคือ ท่านมีพระคาถาबारมี 10 ทศ เป็นบทสวดประจำตัวและให้ลูกศิษย์ทั้งหลายสวดเป็นประจำซึ่งมีเนื้อหาลึกเกี่ยวกับการบำเพ็ญबारมีของพระพุทธรูปเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์พระคาถาबारมี 10 ทศ ก็คือ “ทศबारมี” หรือหลักการทำความดี 10 ประการ ตามหลักของพระพุทธศาสนาอันประกอบด้วยการให้ทาน การรักษาศีล การออกจากอารมณ์ทางกาม การตั้งจิตให้ถึงพร้อมด้วยปัญญา การมีความเพียรทุกเวลา การมีความอดทนต่อกิเลส ความตั้งใจจริง และพูดคำสัตย์ การตั้งใจมั่นแน่วแน่ การมีเมตตาต่อสรรพชีวิต และการวางใจเป็นกลางมิให้ถูกกิเลสครอบงำ โดยในแต่ละबारมีนั้นยังมีระดับของการบำเพ็ญबारมีอีก 3 ชั้นคือ बारมีระดับต้น बारมีระดับกลาง และबारมีระดับสูง รวมกันเป็นबारมี 30 ทศ (สุวิญ รักสัตย์, 2559, น. 39) พระคาถาबारมี 10 ทศ เป็นสิ่งพิเศษมีเรื่องเล่าของการพบพระคาถานี้ว่า ครั้งหนึ่งเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปกลางทุ่งนาได้พบเถียงนากำลังถูกไฟไหม้เกือบหมด แต่มีสิ่งหนึ่งที่รอดจากไฟไหม้คือ ไบลานผูกหนึ่ง และไบลานนี้ไต่บันทึกพระคาถาबारมี 10 ทศ เอาไว้ จึงเสมือนเป็นพระคาถาที่เบื่องบนได้มอบให้กับครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยเฉพาะ (พระมหารังสรรค์ ธีรวิฑูโน และคณะ, 2561, น. 7)

ในช่วงชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เริ่มต้นสร้างวัดบ้านปาง อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นวัดบ้านเกิดขึ้นมาใหม่เมื่อ พ.ศ. 2444 และเป็นวัดที่ท่านได้จำพรรษาโดยเป็นเจ้าอาวาสจนจบวาระสุดท้ายของชีวิต วัดบ้านปางถือเป็นผลงานชิ้นแรก ต่อมาท่านได้เริ่มต้นสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานที่ซำรดตุรุดโทรมทั่วภาคเหนือตอนบนอย่างจริงจัง มีเป้าหมายเพื่อการสืบทอดพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป และการบูรณะศาสนสถานเป็นการแสดงออกด้านปฏิบัติของตนบุญที่จะช่วยเหลือคำจุนพุทธศาสนา นับตั้งแต่ พ.ศ. 2447-2478 ช่วงเวลา 30 ปี ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางจาริกแสวงบุญไปทั่วภาคเหนือตอนบน โดยผลงานชิ้นเอกคือการเป็นประธานสร้างถนนขึ้นวัดพระบรมธาตุดอยสุเทพระยะทาง 11 กิโลเมตร เมื่อ พ.ศ. 2477 (พระครูโสภณวิริยบัณฑิต และคณะ, 2568, น. 332) ถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ได้รวมพลังประชาชนนับแสนคนและใช้เวลาอันรวดเร็วเพียง 5 เดือน ในการทำงานครั้งนี้ การสร้างถนนขึ้นวัดพระบรมธาตุดอยสุเทพซึ่งเป็นปูชนียสถานสำคัญของเชียงใหม่เป็นการเปรียบถึงการสร้าง

บุญบารมีตามลำดับขั้นของการบรรลุธรรมเพื่อการเป็นพระอริยะบุคคล โดยเริ่มจากการสร้างหรือบูรณะวัดศรีโสดาที่เชิงดอยสุเทพแทนการบรรลุธรรมชั้นโสดาบัน แล้วไต่ระดับขึ้นไปที่กลางดอยสุเทพคือการบูรณะวัดผาโลดแทนการบรรลุธรรมชั้นสกิทาคามี จากนั้นตั้งใจจะสร้างวัดอนาคามีแทนการบรรลุธรรมชั้นอนาคามี แต่ยังไม่ทันได้สร้างเพราะเกิดเหตุการณ์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกตั้งอธิกรณ์หรือการลงโทษทางวินัยสงฆ์จนถูกกักบริเวณที่กรุงเทพมหานครเสียก่อน และบทยอดดอยคือการบูรณะวัดพระบรมธาตุดอยสุเทพแทนการบรรลุธรรมชั้นสูงสุดคืออรหัตผล (มนวัธน์ พรหมรัตน์, 2560, น. 98) ดังนั้นการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพจึงถือเป็นมหากุศลอย่างยิ่งใหญ่ของประชาชนชาวล้านนา

ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความปรารถนาที่จะขอเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตและดำเนินตามปณิธานนั้นอย่างเคร่งครัด การบำเพ็ญบารมีของท่านแบ่งได้เป็น 3 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนพระพุทธรูปนั้นท่านได้สร้างหรือบูรณะศาสนสถานเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า ส่วนพระธรรม คือ การสร้างหอไตร ทำจัดคัมภีร์ไบลานต่าง ๆ มากกว่า 2,700 ผูก และส่วนพระสงฆ์ คือ การบรรพชาสามเณรและอุปสมบทพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก (พระพิชัย ปิยสีโล, 2561, น. 87) การเจริญทานบารมี มีเมตตา และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นจึงสะท้อนในจริยวัตรทั้งดงามและเคร่งครัดในศีลธรรมในฐานะตนบุญ และแม้จะเผชิญต่ออุปสรรคต่าง ๆ ท่านก็มีความอดทนไม่ท้อถอยต่อความยากลำบาก กล่าวคือ ครูบาเจ้าศรีวิชัยมิได้แต่เพียงสร้างสาธารณประโยชน์เฉพาะในบ้านเกิดของท่านเท่านั้น แต่ท่านได้สร้างประโยชน์ต่อส่วนร่วมในทุกพื้นที่ที่ท่านจาริกไปถึงทั่วดินแดนล้านนา แม้แต่ชุมชนในถิ่นทุรกันดาร และการเดินทางไปที่ต่าง ๆ ท่านก็ได้ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและศาสนวัตถุมากมาย รวมไปถึงยังช่วยเหลือผู้ยากไร้ขัดสนอยู่เสมอ (ภักดีกุล รัตนา และ ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น, 2566, น. 149) ขณะเดียวกันการเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานในพื้นที่ต่าง ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัยเปรียบเสมือนการได้สั่งสมทานบารมี ประกอบกับบุญบารมีที่ท่านได้สั่งสมมาแต่ชาติปางก่อน ทำให้การทำงานบูรณะศาสนสถานสามารถทำได้สำเร็จเพื่อถึงความปรารถนาในการบรรลุธรรมและนิพพาน (คณปรกรณ์ จันทรสมบุรณ์, 2567, น. 178) โดยการจาริกไปพื้นที่ต่าง ๆ ในดินแดนล้านนาเพื่อสร้างกิจกรรมทางศาสนาและสาธารณประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นล้วนแต่เป็นพื้นที่อันมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับการเดินทางของพระพุทธรูปเจ้าแทบทั้งสิ้น โดยอ้างถึงการศึกษาตำนานพระเจ้าเลียบโลกของครูบาศรีวิชัยว่า การที่ท่านศึกษาธรรมคุณนี้เป็นประจำ เพราะท่านต้องการค้นหาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้า และการเลือกสถานที่ได้เดินทางไปนั้นล้วนแต่ปรากฏในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตำนานนี้เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่แพร่หลายในภาคเหนือ ภาคอีสาน รัฐฉานและสิบสองพันนา เนื้อหาเป็นการกล่าวถึงการเสด็จไปยังสถานที่ต่าง ๆ ของพระพุทธรูปเจ้าและได้ประทานสิ่งของที่แทนตัวพระองค์ไว้ เช่น รอยพระพุทธรูปบาท เส้นพระเกศา เป็นต้น สะท้อนถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ชนพร เรือนคำ และคณะ, 2564, น. 208) อีกทั้งการจารึกแสงบุญในพื้นที่ต่าง ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัยเปรียบเสมือนการเที่ยวแสวงหาจักรวาลพุทธศาสนา หรือพุทธภูมิอันเป็นสภาวะชีวิตที่อยู่เหนือสภาวะแบบเวียนว่ายตายเกิดไม่สิ้นสุด ที่เรียกว่า “ไตรภูมิ” (พระครูโสภณวิรัตน์ทิต และคณะ, 2568, น. 332)

นอกจากนี้ก่อนการสร้างหรือบูรณะศาสนสถานนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้นั่งสมาธิเพื่อมองดูบุญบารมีของท่านและประชาชนผู้ร่วมศรัทธาว่า การทำงานแต่ละครั้งจะสำเร็จตามเป้าหมายหรือไม่ หากคาดว่าจะสำเร็จก็มีนิมิตหรือภาพในญาณของท่านให้มองเห็นล่วงหน้า โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งเป้าหมายสร้างทานบารมีด้วยการสร้างและบูรณะศาสนสถานและวัตถุเพื่อให้ผู้คนได้กราบไหว้และตามรอยบาทของพระพุทธเจ้าในอดีต (โสภณ ชานะมูล โคล, 2565, น. 105) ครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะผู้นำที่ทรงบุญบารมีหรือตนบุญที่มาช่วยเหลือประชาชนให้หลุดพ้นจากสภาวะวิกฤติในช่วงการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางของประเทศไทย โดยบารมีของครูบาเจ้าศรีวิชัยเกิดจากการปฏิบัติทางศาสนา และการก่อสร้างหรือบูรณะศาสนสถานทั่วภาคเหนือตอนบน ตลอดจนการยึดถือแนวปฏิบัติทางศาสนาแบบจารีตท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด ทำให้เสมือนเป็นการขัดแย้งต่ออำนาจของรัฐไทยและคณะสงฆ์ซึ่งสั่งเหล่านี้นำท่านเป็นบุคคลที่มีความโดดเด่นเป็นผู้นำทางสังคมและจิตวิญญาณของมหาประชาชนชาวล้านนา ดังนั้นอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์จึงเป็นหลักการที่สำคัญในการกำหนดวิถีการปฏิบัติตลอดชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยเฉพาะความมุ่งมั่นเพื่อเดินทางนำมวลชนไปบูรณะศาสนสถานต่าง ๆ จำนวนมากทั่วภาคเหนือตอนบนอันเป็นการบำเพ็ญบารมีที่ยิ่งใหญ่ตามรอยพระพุทธเจ้าในอดีตและมุ่งหมายจะเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคต

4.2 ครูบาเจ้าศรีวิชัยกับการเข้ามาบูรณะศาสนสถานในลำปาง

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระมหาเถระผู้ยิ่งใหญ่และได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงในสังคมล้านนา ท่านเป็นชาวลำพูนโดยกำเนิด เป็นผู้มียุทธวิธีการปฏิบัติธรรมอันสงบ งดงามเรียบง่าย และไม่ฉันทน่อสัตร จำพรรษา ณ วัดบ้านปาง อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน ด้วยวิธีการปฏิบัติของท่านและการเป็นผู้นำในการสร้างหรือบูรณะศาสนสถานต่าง ๆ ทั่วล้านนาโดยมีมวลชนเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก ทำให้มีผู้คนต่างเลื่อมใสศรัทธาโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในลำพูนและเชียงใหม่ ตลอดจนผู้คนแทบทุกระดับในสังคมล้านนา จนท่านได้กลายเป็นผู้นำทางสังคมและจิตวิญญาณที่มีบารมีธรรมอันโดดเด่นยากที่จะมีผู้ใดในล้านนาเทียบได้ ความเป็นผู้นำมวลชนขนาดใหญ่ของครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงเป็นสาเหตุให้รัฐไทยเฝ้ามองท่านด้วยความหวาดหวั่นเพราะในขณะนั้นแผ่นดินล้านนายังผนวกเข้ากับรัฐไทยได้ไม่แนบสนิทเหมือนกับในปัจจุบัน ก่อนหน้านั้นในพื้นที่ภาคเหนือได้เกิดการต่อสู้ทางการเมืองและความคิดจนเกิดเป็นการต่อต้านจากความไม่พอใจที่ประชาชนถูกเอาเปรียบจากรัฐไทยหลายครั้งหลายครา รวมถึงกรณีของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีวิถีการปฏิบัติตามจารีตของพุทธศาสนาแบบ

ล้านนาซึ่งหลายอย่างแตกต่างไปจากธรรมเนียมขององค์กรคณะสงฆ์ไทยที่ถูกกำหนดขึ้นตามกฎหมายว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ เช่น การบวชสามเณรที่ต้องได้รับการอนุญาตจากองค์กรคณะสงฆ์ไทยโดยผู้ทำหน้าที่บวชต้องได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์จึงจะสามารถบวชให้แก่ผู้ใดได้ แต่ในจารีตของพุทธศาสนาแบบล้านนาให้เจ้าหัวหมวดอุโบสถสามารถบวชสามเณรได้ ซึ่งครูบาศรีวิชัยอยู่ในกรณีนี้ (กฤษณา หงษ์อุเทน, 2564, น. 227)

ความหวาดเกรงของรัฐไทยต่อกรณีครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งเป็นผู้นำที่มีมวลชนจำนวนมากในสังคมล้านนาให้ความเคารพนับถืออย่างกว้างขวางได้กลายเป็นรอยแผลขนาดใหญ่อันมีความพยายามที่จะลดทอนอำนาจและบารมีหรือกำจัดครูบาเจ้าศรีวิชัยให้สิ้นไปเพื่อไม่ให้เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐได้มีการตั้งข้อหาหลายประการแก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งโดยความจงใจของรัฐและเกิดจากความไม่เข้าใจในธรรมเนียมของคณะสงฆ์ไทยของครูบาเจ้าศรีวิชัย จนนำไปสู่การสอบสวนและกักขังท่านทั้งในลำพูน เชียงใหม่และกรุงเทพฯ หลายครั้งเป็นเวลา รวม 2 ปี ในประเด็นนี้มีนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์บางคนมองว่า การที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกจับกุมมาจากการที่ท่านฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารโดยการบวชพระเณรในสังกัดเป็นจำนวนมากซึ่งตามกฎหมายนี้ยกเว้นการเกณฑ์ทหารเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่รัฐธรรมเท่านั้น ไม่ใช่พระเณรโดยทั่วไป และที่สำคัญครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้รับอนุญาตให้ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์จากคณะสงฆ์ไทย (Bowie, 2023, p. 4) อย่างไรก็ตามการกระทำจากรัฐไทยและอุปสรรคต่าง ๆ ที่คอยขัดขวางต่อการบำเพ็ญบารมีของครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับทำให้บารมีธรรมของท่านได้เพิ่มพูนทวีและเป็นที่รู้จักในฐานะ “ตนบุญแห่งล้านนา” (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562, น. 107-108) โดยมีผลงานที่ยิ่งใหญ่คือการบูรณะศาสนสถานมากกว่า 300 แห่ง ในล้านนา และผลงานที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างถนนขึ้นวัดพระบรมธาตุดอยสุเทพระยะทาง 11 กิโลเมตร อันเปรียบกับการบำเพ็ญเพื่อเข้าถึงธรรมชั้นสูงสู่การเป็นพระอริยบุคคลด้วยเวลาอันรวดเร็วภายใน 5 เดือน และไม่ได้ใช้งบประมาณจากทางราชการแต่ประการใด ซึ่งก่อนหน้านั้นภาครัฐได้เคยคำนวณงบประมาณและแรงงานที่จะใช้ในการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพนั้นต้องใช้งบประมาณมหาศาลและมีระยะเวลาที่ยาวนานจึงไม่ได้ดำเนินการต่อ แต่ด้วยบารมีธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยอันมาจากความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดินล้านนาที่มีต่อท่านทำให้สามารถสร้างถนนขึ้นวัดพระบรมธาตุดอยสุเทพประสบความสำเร็จด้วยระยะเวลาอันรวดเร็วและเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของภาคประชาชน จึงถือได้ว่าในรอบหนึ่งร้อยปีบนแผ่นดินภาคเหนือตอนบนหรือล้านนาไม่อาจมีผู้ใดที่มีอำนาจบารมีและเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณและสังคมของชาวล้านนาเทียบเท่ากับครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เลย

ภาพที่ 2

พระบรมธาตุตอนเต้า วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
พระมหาธาตุสำคัญศูนย์กลางเมืองเก่าลำปาง และมีตำนานการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า

หมายเหตุ. ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย

ลำปางเป็นเมืองหนึ่งที่สำคัญทางสังคมและเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนบน เคยเป็นเมืองศูนย์กลางของอุตสาหกรรมป่าไม้ของภาคเหนือช่วงปี พ.ศ. 2436 มีบริษัทป่าไม้จากต่างประเทศ และมีการตั้งสถานกงสุลอังกฤษประจำนครลำปางขึ้น นับเป็นเมืองที่มีความเป็นชุมชนนานาชาติขณะนั้น มีศูนย์กลางทางเศรษฐกิจอยู่ที่ตลาดจีนหรือกาดกองต้า ในปัจจุบัน ในช่วงปี พ.ศ. 2459 เป็นต้นมาภายหลังจากการที่มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือมาถึงลำปาง ทำให้ลำปางในช่วงเวลานั้นมีความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมมากที่สุดแห่งหนึ่งในภาคเหนือเนื่องจากการใช้เวลาขุดเจาะอุโมงค์ขุนตานกว่า 6 ปี ทำให้รถไฟยังไปไม่ถึงเชียงใหม่ ลำปางจึงกลายเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ โดยรถไฟสายเหนือเป็นตัวเชื่อมและได้เกิดศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สบตุ๋ย (ไผ่โรงวัว) เชียงใหม่ และคณะ, 2564, น. 321) ลำปางมีความเกี่ยวข้องกับครุบาเจ้าศรีวิชัยจากการที่ท่านได้เข้ามาบูรณะศาสนสถานกว่า 46 แห่ง ในพื้นที่หลายอำเภอของลำปางในช่วงปี พ.ศ. 2450-2479 การเดินทางเข้ามาที่ลำปางของครุบาเจ้าศรีวิชัยเกิดจากหลายสาเหตุ ในระยะแรกราวปี พ.ศ. 2450-2460 เป็นการเดินทางมาโดยการนิมนต์ของพระลูกศิษย์ของท่านในวัดแถบอำเภอเสริมงามซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอสี จังหวัดลำพูน อันเป็นที่ตั้งของวัดบ้านปางที่ครุบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาอยู่ การเดินทางเข้ามาในระยะแรกเป็นการมาช่วยบูรณะวัดขนาดเล็ก มิได้เป็นความตั้งใจของท่านโดยตรงและช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ส่วนระยะที่สองเมื่อปี พ.ศ. 2463 ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้นำรถไฟกลับจากการต้องอธิกรณ์หรือการลงโทษตามวินัยสงฆ์ที่กรุงเทพมหานคร

ชากลับได้นั่งรถไฟมาลงที่สถานีรถไฟนครลำปางและมีชาลำปางนับหมื่นคนมารอรับท่าน จากนั้นลูกศิษย์ได้นิมนต์ท่านไปเป็นประธานบูรณะวัดในเขตอำเภอเมืองลำปางและอำเภอห้างฉัตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2465-2467 เป็นระยะที่สามของการเดินทางเข้ามาที่ลำปางของครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ถือได้ว่า มีการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างขนานใหญ่ในพื้นที่ลำปางอันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับนิมนต์ไปบูรณะวัดศรีโคมคำหรือวัดพระเจ้าตนหลวงที่เมืองพะเยา ท่านได้ใช้เวลามาช่วยบูรณะศาสนสถานในแถบอำเภอแจ้ห่มจำนวน 12 แห่ง อำเภอวังเหนือจำนวน 5 แห่ง และอำเภอเมืองปานจำนวน 4 แห่ง (สมาคมชาวลำพูน, 2561ข, น. 38) โดยมีวัดสำคัญที่ได้รับการบูรณะเช่น วัดอักโขชัยคีรี วัดพระธาตุตอเต่าคำ วัดกู่เต๋าวนาราม วัดพระธาตุจอมก้อย วัดผาแดงหลวง และวัดพระเกิด เป็นต้น โดยวัดต่าง ๆ ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณะมีลักษณะพิเศษคือเป็นวัดที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก หรือมีเรื่องราวที่สำคัญทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงการย้อนรอยไปบำเพ็ญบารมีของครูบาเจ้าศรีวิชัยตามรอยของพระพุทธเจ้าในอดีตกาลด้วยความมุ่งมั่นที่ท่านปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ตัวอย่างเช่น วัดพระเกิดในอำเภอวังเหนือซึ่งเป็นวัดที่มีเรื่องราวสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ หรือวัดอักโขชัยคีรีในอำเภอแจ้ห่มสะท้อนถึงตำนานพระเจ้าเลียบโลกอันเป็นเรื่องราวการเดินทางของพระพุทธเจ้าไปยังพื้นที่ต่าง ๆ และได้มีการเผยแผ่พุทธศาสนาเกิดขึ้น โดยมักจะมีเรื่องราวตัวแทนของคนพื้นถิ่นที่ยังไม่มีศาสนาแทนด้วยชื่อของ “ยักษ์” ซึ่งต่อมาถูกพระพุทธเจ้าปราบและได้กลายมาเป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาในที่สุด

การเดินทางเข้ามาบูรณะศาสนสถานของครูบาเจ้าศรีวิชัยในลำปาง นอกจากการสะท้อนถึงเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีตามรอยพระพุทธเจ้าในอดีตกาล ในขบวนการบูรณะของท่านได้ปรากฏสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เป็นตัวแทนของยุคสมัยที่ได้ชื่อว่าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเฉพาะของครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างศิลปกรรมล้านนา กับศิลปกรรมของสยามอันได้รับอิทธิพลมาจากการที่ท่านถูกกักบริเวณอยู่ในกรุงเทพฯ หลายครั้งหลายครา ตัวอย่างเช่น การใช้เสาและคานคอนกรีตในวิหารแทนไม้แบบเดิมเพื่อความแข็งแรงทนทานโดยปรากฏเห็นที่วิหารหลวงของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามในอำเภอเมืองลำปาง วัดพระธาตุจอมปิงในอำเภอเกาะคา ซึ่งมีการรื้อวิหารเก่าและสร้างใหม่ทั้งหลัง วิหารทรงจัตุรมุขของวัดพระบาทในอำเภอเมืองลำปาง และวิหารพระยืนของวัดอักโขชัยคีรีในอำเภอแจ้ห่ม จากการที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์หรือการลงโทษตามวินัยสงฆ์ และถูกกักบริเวณที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามในกรุงเทพมหานคร ท่านได้พบเห็นศิลปกรรมแบบรัตนโกสินทร์และสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ เช่น ตราพระราชลัญจกร พระครุฑพ่าห์ พระมหาพิชัยมงกุฏ ครุฑยุดนาค รูปช้างเอราวัณ

รูปนุমান เป็นต้น จึงได้นำศิลปกรรมเหล่านั้นมาตกแต่งในพระวิหาร เช่น ครุฑที่หน้าบันของวิหารหลวงวัดพระธาตุจอมปิงในอำเภอเกาะคา ครุฑพาห์ที่หน้าบันวิหารหลวงวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามในอำเภอเมืองลำปาง ช้างเอราวัณที่วิหารจัตุรมุขของวัดพระบาทในอำเภอเมืองลำปางซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับอำนาจของสยาม มีการสร้างวิหารทรงจัตุรมุขที่วัดพระบาทตามแบบของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม รวมถึงการใช้กระจกสีมาประดับเป็นลวดลายที่ฐานของพระพุทธรูปภายในวิหารหลายแห่ง การนำสัญลักษณ์แบบแผนศิลปกรรมของรัตนโกสินทร์ไปใช้ในงานศิลปกรรมของครูปาเจ้าศรีวิชัยสะท้อนถึงความคิดแบบกรุงเทพฯ ที่มีอิทธิพลต่องานช่างท้องถิ่น เห็นได้จากรูปพระนารายณ์ทรงครุฑและรูปครุฑต่าง ๆ แสดงถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์แห่งสยามที่เข้ามาแทนที่เจ้าผู้ครองนครในล้านนา ส่วนรูปพระมหาพิชัยมงกุฎและช้างเอราวัณสะท้อนถึงการปฏิรูปคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมภายใต้การนำของธรรมยุติกนิกาย อันเป็นการแสดงออกถึงการประนีประนอมและยอมรับอำนาจของรัฐส่วนกลาง (สุพันธ์ จันทรรวงทอง, 2560, น. 23)

นอกจากนี้ยังเกิดศิลปกรรมเฉพาะของครูปาเจ้าศรีวิชัย เช่น รูปปั้นเสือคือตราประจำตัวของครูปาเจ้าศรีวิชัยอันเป็นสัตว์ประจำปีนักษัตรหรือปีเกิดของท่านเข้ามาประดับตกแต่งที่ทางเข้าวัด หน้าเจดีย์ หน้าวิหาร บานประตู บานหน้าต่าง หน้าบัน และแท่นแก้วสามารถพบเห็นได้ที่วิหารของวัดพระธาตุดอยน้อยในอำเภอเกาะคา หน้าวิหารพระยืนของวัดอักษะชัยคีรีในอำเภอแจ้ห่ม และหน้าบันวิหารวัดดอยป่าตาลในอำเภอเถิน ได้มีการประดิษฐ์ลวดลายดอกสับประรดหรือดอกบะขานดเป็นลายพรรณพฤกษาบนหน้าบันของวิหาร ลวดลายนี้เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ของช่างล้านนาถือเป็นอัตลักษณ์ในงานศิลปกรรมของครูปาเจ้าศรีวิชัย (ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น และคณะ, 2566, น. 18-19) และมีการพบกำแพงหินก่อล้อมที่ครูปาเจ้าศรีวิชัยได้ให้ประชาชนนำก้อนหินมาวางซ้อนกันเป็นแนวกำแพงเพื่อกำหนดขอบเขตของวัดโดยวัดป่าที่ตั้งอยู่บนดอยและแผ่กระจายธรรมเกี่ยวกับความไม่เที่ยงเพื่อเตือนให้มนุษย์ทุกคนอยู่ในความไม่ประมาท เช่น กำแพงหินของวัดพระธาตุดอยน้อยในอำเภอเกาะคา การบูรณะศาสนสถานของครูปาเจ้าศรีวิชัยในลำปาง นอกจากจะพบศิลปกรรมเฉพาะของท่านที่ผสมผสานความเป็นล้านนาและกรุงเทพฯ เข้าด้วยกันซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับหรือประนีประนอมอำนาจของรัฐไทยและยังได้หลงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ได้ชื่อว่าเป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมยุคครูปาเจ้าศรีวิชัยให้แก่ศิลปกรรมล้านนาในยุคสมัยหลัง ตลอดจนยังบ่งบอกถึงการบำเพ็ญบารมีธรรมของท่านตามรอยพระพุทธเจ้าในอดีตอันเป็นความมุ่งมั่นของท่านเพื่อที่จะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตตามอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์

4.3 การพัฒนาเส้นทางการแสวงบุญสู่การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในลำปาง

ภาคเหนือตอนบนหรือล้านนาเป็นแหล่งที่อุดมด้วยศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา นักท่องเที่ยวมีความนิยมท่องเที่ยวตามวัดโบราณที่สวยงาม และการไปสักการะปูชนียสถานสำคัญ เช่น พระธาตุ พระพุทธรูปสำคัญ เป็นต้น ในส่วนเส้นทางท่องเที่ยวทางศาสนาที่เกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ปรากฏชัดเจนในพื้นที่เชียงใหม่และลำพูน เนื่องจากทั้งสองจังหวัดเคยเป็นพื้นที่เหตุการณ์สำคัญทางสังคมและการเมืองในช่วงชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัยทำให้ประชาชนได้รับรู้ถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในหลายมิติ ในเชียงใหม่เป็นพื้นที่ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยไปสร้างหรือบูรณะปูชนียสถานที่สำคัญและเกิดเหตุการณ์การต่อสู้ชิงอุดมการณ์ทางการเมืองและศาสนากับรัฐและคณะสงฆ์ไทย ดังนั้นการรับรู้เกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัยในเชียงใหม่จึงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ให้การต่อสู้ทางจิตวิญญาณของคนล้านนา มีสถานที่สำคัญที่เกี่ยวกับท่าน เช่น อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยเชิงดอยสุเทพ วัดสวนดอก วัดพระบรมธาตุดอยสุเทพ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นต้น (กฤษณา หงษ์อุเทน, 2564, น. 228-229) ส่วนในลำพูนเป็นถิ่นกำเนิดของท่านและเป็นพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเคารพนับถือศรัทธาอย่างสูงในตัวของคุณครูบาเจ้าศรีวิชัย ชาวลำพูนมองครูบาศรีวิชัยในฐานะนักพัฒนาชุมชนที่จะนำเอาวิถีคิดและการปฏิบัติตนของท่านเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและทำงานเพื่อสังคมที่เรียกว่าวิถีครูบา มีสถานที่สำคัญที่เกี่ยวกับครูบาศรีวิชัยและศิษย์คนสำคัญคือครูบาขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนาซึ่งเป็นทายาททางธรรมและสืบทอดอุดมการณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เช่น วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย วัดบ้านปาง วัดพระบาทผาหนาม วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม เป็นต้น (พระนฤพันธ์ ญาณิสสโร, 2562, น. 211)

สำหรับลำปางแม้ไม่ใช่พื้นที่ซึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์การต่อสู้ชิงอุดมการณ์ทางการเมืองและศาสนาหรือถิ่นกำเนิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่เป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งที่ท่านได้เดินทางมาบูรณะศาสนสถานเป็นจำนวนมาก การเดินทางไปบูรณะศาสนสถานของครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวนถึงกว่า 46 แห่ง ในเกือบทุกอำเภอของจังหวัดลำปาง สะท้อนถึงแนวคิดและอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ต้องการสั่งสมบุญตามรอยของพระพุทธเจ้าอันเป็นเหตุผลสำคัญที่ใช้กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาในลำปาง และต้องการเสนอเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวผ่านการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวศาสนสถานตามรอยการแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เดินทางไปบูรณะวัดในลำปางซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและศิลปกรรมล้านนาร่วมสมัย (Contemporary Lanna) ที่เป็นการผสมผสานทางศิลปะระหว่างล้านนา สยาม จีน และพม่า รวมถึงเป็นการศึกษาประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีความสำคัญรูปหนึ่งของล้านนาที่เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของคนไทยในฐานะที่ท่านเป็นพระนักพัฒนาที่เผยแพร่และสืบสานพระพุทธศาสนา การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวพิจารณาตามองค์ประกอบการท่องเที่ยว 5A ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก(Amenity) การบริการที่พัก (Accommodation)

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว (Activity) เพราะหากมีองค์ประกอบการท่องเที่ยว 5A ครบถ้วนหรือมากเท่าไรยิ่งจะสะท้อนว่า แหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว นวัตกรรมการท่องเที่ยวหรือเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนานี้เรียกว่า “ลำปางรอยทางบุญ” จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดลำปางที่เป็นแนวยาว ทำให้พื้นที่กลุ่มอำเภอทางตอนเหนือ และกลุ่มอำเภอทางตอนใต้มีระยะทางที่ห่างกันประมาณ 80 กิโลเมตร โดยมีอำเภอเมืองลำปาง ตั้งอยู่ตรงจุดกึ่งกลาง จึงเป็นเหตุผลที่ใช้แบ่งเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาออกเป็นสองเส้นทาง คือ

4.3.1 ลำปางรอยทางบุญ สายเหนือ ประกอบด้วย อำเภอวังเหนือ อำเภอแจ้ห่ม และอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางที่มีศาสนสถานที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณะและมืองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ จำนวน 3 วัด ได้แก่

1) วัดพระเกิด อำเภอวังเหนือ เป็นวัดที่มีตำนานการเกิดของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ โดยมีพระธาตุเมืองวังเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ วัดนี้ถูกทิ้งร้างไปเป็นเวลานาน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2469 ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางมาจุดตั้งที่วัดพระเกิดและชักชวนชาวบ้านในเขตวังเหนือ เวียงป่าเป้า แจ้ห่ม ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ มาช่วยกันบูรณะพระธาตุเมืองวังและขยายฐานของพระธาตุเจดีย์แห่งนี้ให้ใหญ่ขึ้น ผลงานสำคัญที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างขึ้นที่วัดแห่งนี้คือวิหารหลวงที่อยู่ทางทิศตะวันออกด้านหน้าของพระธาตุเจดีย์ ภายในวิหารหลวงมีพระพุทธรูปสามองค์ที่เป็นผลงานการบูรณะของครูบาเจ้าศรีวิชัย (ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น และคณะ, 2566, น. 36)

2) วัดอักษะชัยคีรี อำเภอแจ้ห่ม วัดนี้ตั้งอยู่บนดอยมีภูมิทัศน์ที่สวยงามที่สามารถมองเห็นเมืองแจ้ห่มในมุมสูงและมีบันไดนาค 227 ขั้น เป็นทางขึ้นด้านหน้าของวัด ในตำนานกล่าวว่า วัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของเมืองวิเชตนครซึ่งเป็นเมืองเก่าในสมัยอาณาจักรสุโขทัย และก่อตั้งขึ้นราวปี พ.ศ. 1586 สิ่งก่อสร้างสำคัญที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณะที่วัดแห่งนี้คือ องค์พระยืนและวิหารพระยืนที่ตั้งอยู่ด้านหลังของวิหารหลวง หน้าบันของวิหารพระยืน ประดับด้วยไม้แกะสลักปิดทองระย้าสีรูปนุมาณกับพญาวานรหลายตัวกำลังสู้รบกัน มีสัญลักษณ์ตัวแทนครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เป็นรูปปั้นเสือหนึ่งคู่เฝ้าอยู่ข้างประตูทิศตะวันตกของวิหารพระยืน นอกจากนี้ยังมีเงาพระธาตุซึ่งเกิดจากการหักเหของแสงให้นักท่องเที่ยวได้ชม โดยเป็นหนึ่งในวัดสำคัญที่เกิดเงาพระธาตุในลำปาง

3) วัดศรีหลวงแจ้ห่ม อำเภอเมืองปาน วัดแห่งนี้มีวิหารหลวงสถาปติยกรรมล้านนาที่งดงามและโครงสร้างหลังคาซ้อนชั้นลดหลั่นลงมา ตรงบันไดทางเข้าวิหารมีทวารบาลรูปปั้นสัตว์หิมพานต์รูปร่างแปลกตาจำนวน 5 ตัว วิหารหลังนี้ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี 2553 ตามประวัติของวัดที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัยคือ ในราวปี พ.ศ. 2464 ท่านได้เดินทางมาวัดนี้และสมทบทุนในการบูรณะวิหารหลังนี้เป็นเงินจำนวน 60 รูปี

นอกจากนี้ ได้เพิ่มเติมสถานที่บนเส้นทางท่องเที่ยวสายเหนืออีก 2 แห่ง เพราะมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวคือ วัดบ้านก่อ อำเภอลำปาง ก่อสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2442 มีวิหารในศิลปะล้านนาพร้อมสมัย โครงสร้างของวิหารเป็นปูนและอิฐ มีหลังคาแป้นเกล็ดที่ทำมาจากไม้สักแทนการใช้กระเบื้องมุงหลังคา ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารหลังนี้วาดโดยหลวงพ่อดำป้อ อุดหนุน ท่านวาดภาพเรื่องพระเวสสันดรชาดก พุทธประวัติ และนิทานพื้นบ้านในรูปแบบของศิลปะพื้นถิ่นโดยใช้สีฝุ่นที่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น สีแดงจากหินสีแดงในแม่น้ำ สีเหลืองจากขมิ้นหรือเปลือกไม้ สีครามจากลูกคราม และสีดำจากเขม่าก้นหม้อ ตัวละครบางตัวบนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วิหารวัดบ้านก่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนยุค 60 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้เป็นภาพจิตรกรรมอันทรงคุณค่าและมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นไม่เหมือนใคร (ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น และคณะ, 2566, น. 24-41) และชุมชนทอผ้าน้ำมอญ อำเภोज้ำจ๋อน เป็นแหล่งผ้าทอพื้นเมืองและย้อมสีธรรมชาติซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมกับชุมชนทอผ้าผ่านกิจกรรมการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ

4.3.2 ลำปางรอยทางบุญ สายใต้ ประกอบด้วยอำเภอลำปาง อำเภอกะคา และอำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง ที่มีศาสนสถานที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณะและเป็นมืองค์ประกอบตามแนวทางการท่องเที่ยว จำนวน 4 วัด ได้แก่

1) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอลำปาง เป็นวัดที่มีความเก่าแก่ถึงปี พ.ศ. 1223 ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้าอานันทยศ พระโอรสของพระนางจามเทวีซึ่งเป็นผู้สร้างนครเขลางค์หรือเมืองลำปางแห่งนี้ ต่อมาวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาสมณรัตนปฏิมากรหรือพระแก้วมรกต พระพุทธรูปองค์สำคัญของประเทศไทยเป็นเวลา 32 ปี คือ ในระหว่างปี พ.ศ. 1979-2011 ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มาเป็นประธานสร้างพระวิหารหลวงหลังใหม่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กและเป็นวิหารสมัยใหม่ที่ก่อกำแพงปิดทึบ พบการตกแต่งภายนอกวิหารด้วยสัญลักษณ์และศิลปกรรมรูปแบบครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ ไม้แกะสลักรูปเสือ ครุฑพ่าห์ตราสัญลักษณ์แห่งราชวงศ์จักรี หนุมาน และลวดลายดอกสับปะรดหรือบะขันทประดับบนหน้าบันของวิหาร

2) วัดพระบาท อำเภอลำปาง วัดแห่งนี้มีวิหารที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้จำลองรูปแบบผังอาคารจัตุรมุขมาจากวัดพระพุทธรูปตากผ้า จังหวัดลำพูนท่านทำซุ้มไม้ทรงมณฑปยอดปราสาทเหนือแท่นครอบรอยพระพุทธรูป ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความสำคัญกับการสร้างสถานที่บูชารอยพระพุทธรูปเป็นอย่างมาก เนื่องจากท่านเปรียบรอยพระพุทธรูปเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธรูป ในวิหารของวัดยังมีรูปหล่อของครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งได้ฐานบรรจุอัฐิของท่านที่ได้แบ่งมาจากการพิธีพระราชทานเพลิงศพที่จังหวัดลำพูน สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2504

3) วัดพระธาตุคอกน้อย อำเภอกะคา สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2230 มีวิหารหลังเปียงหรือวิหารที่มีหลังคาตัดตรง ภายนอกผนังอาคารของวิหารหลังนี้ตกแต่งด้วยปูนปั้นนักษัตรมีสัญลักษณ์รูปเสือคู่ประดับด้านบนของซุ้มประตู ภายในวิหารมีปรากฏการณเงาพระธาตุ

หวักลบห้าเงา ภายในบริเวณวัดมีกุฏิครุบาเจ้าศรีวิชัยและมีเวจกุฎีหรือห้องส้วมของสงฆ์ที่สร้างด้วยวัสดุคอนกรีตหล่อคล้ายกับเวจกุฎีที่วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน

4) วัดพระธาตุจอมปิง อำเภอเกาะคา วัดพระธาตุจอมปิงสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีเพื่อเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมธาตุซึ่งไคร่งเบี่ยงซ้ายของพระพุทธเจ้า ในปี พ.ศ. 2470 ครุบาเจ้าศรีวิชัยบูรณะและสร้างพระวิหาร กำแพงแก้ว และพระธาตุเจดีย์ วิหารหลวงของวัดพระธาตุจอมปิงมีขนาดใหญ่ใกล้เคียงกับวิหารของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ประตูด้านหลังของวิหารหลวงมีรูปปั้นเสือหมอบเฝ้าอยู่หนึ่งคู่ หน้าบันของวิหารหลวงประดับด้วยลวดลายไม้แกะสลักรูปเทพพนม และรูปครุฑสามตัวกางกรท่ามกลางเหล่าหนุมานและพญาวานร นอกจากนี้ยังปรากฏเงาพระธาตุหวักลบสะท้อนขึ้นในอุโบสถซึ่งเป็นหนึ่งในวัดสำคัญที่มีเงาพระธาตุในจังหวัดลำปาง (ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น และคณะ, 2566, น. 49-67)

นอกจากนี้ยังเพิ่มสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับครุบาเจ้าศรีวิชัย แต่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว ได้แก่ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา เป็นวัดสำคัญของภาคเหนือ ที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์การสร้างเมืองลำปางเมื่อกว่าพันปีที่ผ่านมา ในวัดมีเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีศิลปกรรมยุคทองของล้านนา พิชัยภณห์ เอื้อนฟองคำทวี อำเภอเกาะคา เป็นพิพิธภัณฑสถานที่มีเครื่องใช้ไม้สอยที่แสดงถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต และเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัดพระธาตุดอยพระผาน อำเภอแม่ทะ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของภาคเหนือ จุดเด่นคือ มีพระพุทธรูปศิลปะแบบญี่ปุ่นขนาดใหญ่คล้ายกับพระไดบุตสึ เมืองคามาคูระ ประเทศญี่ปุ่น เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ ขนาดหน้าตัก 14 เมตร ประดิษฐานโดดเด่นอยู่บนเนินเขา

ภาพที่ 3

วัดพระเกิด อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง วัดสำคัญในตำนานพระเจ้าห้าพระองค์

หมายเหตุ. ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย

ถึงแม้ว่าเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยครุบาเจ้าศรีวิชัยในลำปางทั้งเส้นทางสายเหนือและเส้นทางสายใต้จะไม่สามารถนำนักท่องเที่ยวไปชมวัดทั้ง 46 วัด ที่ครุบาเจ้าศรีวิชัยมาร่วมบูรณะและสร้างในจังหวัดลำปาง เนื่องจากข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการเวลาให้เหมาะสมกับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบไปเช้ากลับเย็น แต่ถ้าหากนักท่องเที่ยวต้องการจะไปเที่ยวชมวัดอื่น ๆ นอกเหนือจากวัดที่ระบุในสองเส้นทางนี้เพื่อตามรอยบุญครุบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดลำปางก็สามารถทำได้โดยไม่ลำบากนัก ยังมีวัดอีกหลายแห่งที่รอคอยทุกคนให้ค้นหาค้นหาเส้นทางบุญของครุบาเจ้าศรีวิชัยในลำปาง การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามรอยครุบาเจ้าศรีวิชัยในลำปางจะก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่มากขึ้น ทำให้ลำปางเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและเพิ่มคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมให้กับสถานที่เหล่านั้นเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรักความภูมิใจในบ้านเกิดของตนและเป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่นเกิดเป็นเศรษฐกิจฐานราก ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งในประเด็นนี้ควรที่จะดึงดูดชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษา เพราะเป็นสมบัติของชุมชนที่ประชาชนท้องถิ่นจะต้องร่วมมือกันดูแลรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่และยั่งยืนต่อไป

5. อภิปรายผล

การศึกษาเส้นทางแสวงบุญของครุบาเจ้าศรีวิชัยในลำปางพบว่า การเดินทางไปสถานที่ต่าง ๆ ในลำปางเพื่อบูรณะศาสนสถานของท่านมีเป้าหมายเพื่อการแสวงบุญโดยนำพาประชาชนหลากหลายชนชั้นและชาติพันธุ์ตามรอยสถานที่ทางพุทธศาสนาที่มีพุทธตำนานเกี่ยวกับตำนานพระเจ้าเลียบโลก หรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ เช่น พระนางจามเทวี และมีเป้าหมายสุดท้ายของครุบาเจ้าศรีวิชัยคือการปรารถนาที่จะขอเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคตสอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ระบุว่า ครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้นำในการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและในฐานะตนบุญอันเป็นศูนย์กลางการทำบุญ มีแนวคิดเรื่องการสะสมบุญเพื่อจะบรรลุเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคตด้วยการจาริกแสวงบุญไปตามศาสนสถานในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วล้านนา (นวัชรโรจน์ อินเต็ม และคณะ, 2563) การเดินทางไปแสวงบุญดังกล่าวมีรูปแบบคล้ายกับการเดินทางไปบูชาพระธาตุประจำปีเกิดเพื่อไปสู่ความเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิตและชมความงดงามทางศิลปกรรมของวัดที่มีอัตลักษณ์แบบล้านนา (สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ, 2565ก, น. 1309) และมีงานวิจัยระบุว่า มีวัดสำคัญหลายแห่งในเชียงใหม่ที่นำเอาตำนานพระเจ้าเลียบโลกมาอ้างอิงเป็นการสร้างเรื่องราวให้แก่สถานที่นั้นทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นคุณค่าและเพิ่มความศรัทธาให้เกิดความศรัทธาที่อยากจะเข้ามาสักการะ ได้แก่ วัดนามมวงคล 9 แห่ง ซึ่งมีชื่อเป็นมวงคล เช่น วัดลอยเคราะห์ วัดดัมภักย วัดชัยมงคล วัดดวงดี วัดเชียงมั่น และวัดศรีเกิด ซึ่งวัดเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับความศรัทธาอันเป็นมวงคลและประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ ตลอดจนความงดงามของศิลปกรรมแบบล้านนาจึงเป็นที่ดึงดูดของนักท่องเที่ยวที่จะมาบำเพ็ญบุญสักการะ (ธนพร เรือนคำ และคณะ, 2564; ประทีป พืชทองกลาง และคณะ, 2561)

การเดินทางไปแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยในเมืองลำปางดังกล่าวสอดคล้องแนวคิดการท่องเที่ยวแบบวงจรเส้นทาง (circuit tourism) กล่าวคือ เส้นทางแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เดินทางไปบูรณะศาสนสถานในลำปางนั้นพบว่า สถานที่ตั้งของศาสนสถานหลายแห่งตั้งอยู่บนเส้นทางท่องเที่ยวเดียวกันและสามารถใช้เส้นทางเข้าออกพื้นที่เดียวกัน อาทิ กลุ่มศาสนสถานของอำเภอเมืองลำปางและอำเภอเกาะคา ได้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระบาทในอำเภอเมือง วัดพระธาตุดอยน้อย วัดพระธาตุดอยมูบ ซึ่งจะทำให้เกิดวงจรเส้นทางท่องเที่ยว (circuit) เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเดินทางเพื่อตามรอยเส้นทางแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย หรือต้องการเดินทางเพื่อสักการะบูชาศาสนสถานสำคัญในศาสนาพุทธ ซึ่งทำให้เกิดการขยายระยะเวลาการเดินทาง จำนวนสถานที่พักแรม และระยะเวลาการเข้าพักมากขึ้น ส่งเสริมให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเกิดรายได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลำปางควรลงมือสนับสนุนการท่องเที่ยว คือ การจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธแบบวงจรเส้นทาง (Buddhist circuit tourism) ที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย วางแผนการคมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพและการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามเส้นทางให้สวยงาม สะอาดและปลอดภัย รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในระดับนานาชาติของ Ruttanavisanon and Agmapisarn (2022) และ Prasetio et al. (2022) ที่บอกว่า เป็นการเดินทางไปยังสถานที่สำคัญทางศาสนาหรือสถานที่แสวงบุญเพื่อหาประสบการณ์ทางศาสนาหรือพักผ่อนหย่อนใจ การเดินทางดังกล่าวมีแรงบันดาลใจมาจากความศรัทธาของมรดกทางศาสนา เช่น การเดินทางแสวงบุญที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบียของชาวมุสลิม การเข้าร่วมพิธีกรรมที่กรุงเยรูซาเล็ม ประเทศอิสราเอลของศาสนาคริสต์ การแสวงบุญที่อารามพริสlop ในโรมาเนีย การเดินทางไปเยือนเจดีย์ชเวดากองในกรุงย่างกุ้ง เจดีย์ชเวดอร์ดอร์ในเมืองบะโก และพระธาตุนันทน์ในเชียงใหม่ ประเทศไทย การเข้าร่วมพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของวัดในบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย (ณิรุษ แมลงภู, 2565; Giusca, 2020; Hassan et al., 2022; Pageh et al., 2022)

อย่างไรก็ตามเส้นทางแสวงบุญในสมัยใหม่จะมีลักษณะผสมผสานเพื่อตอบสนองกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีทั้งต้องการสัมผัสประสบการณ์ทางศาสนา หรือเพียงแค่มาชมศาสนสถานเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น จึงนำไปสู่การออกแบบเส้นทางแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยในเมืองลำปางในชื่อ “ลำปางรอยทางบุญ” ที่ประกอบด้วยวัดสำคัญที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะ บางวัดมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระธาตุศักดิ์สิทธิ์ รูปเหมือนของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่บรรจุกระดูกของท่าน และสถานที่พักผ่อนอื่น ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และแหล่งทอผ้าพื้นเมืองเพื่อสร้างความหลากหลายในการเดินทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Moira et al. (2021) ที่ศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาคุนาคูโนะโคโตะ เป็นการผสมผสานการบูชาธรรมชาติ และเพิ่มประสบการณ์ทางศาสนาควบคู่ไปกับการสัมผัส

ธรรมชาติ แชน้ำพุร้อน เล่นกีฬา ชมชายหาด เข้าร่วมประเพณีท้องถิ่น เยือนวัดและสถานที่ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

6. สรุป

การแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตนบุญแห่งล้านนาโดยการนำมวลชนไปบูรณะศาสนสถานสำคัญในลำปางกว่า 46 แห่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2450-2479 ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกหรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อันเกิดจากอุดมการณ์แห่งพระโพธิสัตว์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ต้องการสั่งสมบุญบารมีเพื่อปรารถนาจะขอเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เส้นทางแสวงบุญตามรอยของครูบาเจ้าศรีวิชัยดังกล่าวนี้ ได้ถูกพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาในลำปางชื่อ “ลำปางรอยทางบุญ” โดยการคัดเลือกวัดสำคัญตามแนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยว เช่น มีความดึงดูดด้วยสถาปัตยกรรมที่สวยงาม ปุชนิยมสถานศักดิ์สิทธิ์ และเงาพระธาตุ รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวในลักษณะอื่นเพื่อสร้างความหลากหลายทางการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา ดังกล่าวจะทำให้ประชาชนได้ทราบถึงเกียรติคุณของครูบาเจ้าศรีวิชัย มหาบุรุษแห่งล้านนา และก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่ดีในท้องถิ่นจากการท่องเที่ยวบนเส้นทางสายนี้ อย่างไรก็ตาม เส้นทางท่องเที่ยว “ลำปางรอยทางบุญ” ยังเป็นเพียงการชมสถานที่สำคัญทางศาสนา ควรที่จะเพิ่มกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดประสบการณ์บนเส้นทางแสวงบุญดังเช่นกิจกรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยในอดีต นอกจากนี้ศาสนสถานหลายแห่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะยังพบปรากฏการณ์เงาพระธาตุคือ การหักเหของแสงที่ทำให้แสงนำเอาภาพของพระธาตุมาปรากฏภายในโบสถ์หรืออาคารที่ทึบแสงอย่างสนิท ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้พบเห็นได้ยากในพื้นที่อื่น ๆ ในภาคเหนือ การนำประเด็นเรื่องของเงาพระธาตุเป็นสิ่งที่แปลกใหม่และทำให้สถานที่ที่มีสิ่งที่น่าสนใจควรเป็นเรื่องที่จะศึกษาวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์เชิงการท่องเที่ยวต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมบนเส้นทางแสวงบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตนบุญแห่งล้านนาเพื่อพัฒนาวิถีกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองลำปาง” รหัสโครงการ 2355761 โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เลขที่ RMUTL-IRB 049/2022

เอกสารอ้างอิง/References

- กฤษฎา หงษ์อุเทน. (2564). อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ : ปิดตำนานปาฏิหาริย์แห่งอมตะวาจาของครูบาศรีวิชัย. *วารสารวิจิตรศิลป์*, 12(2), 223-256.
- คณปกรณ จันทรสมบุรณ์. (2567). คำขอตำนานแลสร้างวัดสวนดอกไม้นครเชียงใหม่ : หลักฐานศาสนศรัทธาภาคประชาชนในการบูรณะวัดสวนดอก พ.ศ. 2474. *วารสาร ภาษา-จารึก*, 1(1), 155-180.
- ชินชัย แก้วเรือน. (2565). วิธีการสร้างศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาของครูบาศรีวิชัย. *วารสาร ศาสตร์แห่งพุทธ*, 1(1), 33-47.
- ณีนุช แผลงภู. (2565). จากภูมิทัศน์อันศักดิ์สิทธิ์สู่เส้นทางท่องเที่ยวทั่วไร่ไหว้พระกับเศรษฐกิจ การเมืองของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 41, 9-41.
- ธนพร เรือนคำ, พระครูสมุทรโชติ จิระมโฆ, และ ประทีป พิษทองกลาง. (2564). การท่องเที่ยว เชิงพุทธตามคัมภีร์โบราณพระเจ้าเลียบโลกในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารปณิธาน*, 7(2), 203-232.
- นวัชโรจน์ อินเต็ม, พระมหาจิตติพงษ์ วรทสี (ผาสุก), และ เสริมศิลป์ สุขเมืงกุล. (2562). บทบาทการเชื่อมโยงภูมิภาคของครูบาเจ้าศรีวิชัย. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร.วิทยาเขตแพร่*, 5(1), 149-164.
- ประทีป พิษทองกลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์บุรีรักษ์, และ ญาตาวิมินทร์ พิษทองกลาง. (2561). วัดงาม นาม มงคล : แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคลใน เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม*, 7(1), 212-242.
- พระครูโสภณวิรัตน์, พระมหาธนวุฒิ ญาณโสภณ (อินทนนท์), และ พระปลัดคิวนัฐ เมธิ์ไชโต (ทนนศรี). (2568). ปัญญาล้านนาสู่ปัญญาสากล ตามวิถีครูบาเจ้าศรีวิชัย. *วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์*, 9(1), 328-342.
- พระนฤพันธ์ ญาณิสโร. (2562). วิถีครูบา : แนวคิดและกลไกการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วม. *วารสารศิลปการจัดการ*, 3(3), 205-222.
- พระพิชัย ปิยสีโล (อินตะขาว). (2561). การสร้างพลังชุมชนของครูบาศรีวิชัย [วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาธรรมาธิ์ ธีรวิฑฒโน, พิสิฐฐ์ โคตรสุโพธิ์, และ สมหวัง แก้วสุฟอง. (2561). คุณค่าท สวดบารมีตามแนวครูบาศรีวิชัย. *วารสารพุทธศิลปกรรม*, 1(1), 98-111.
- พระมหาสมเจต สมจारी (หลวงกัน). (2564). แนวคิดพระโพธิสัตว์ในฐานะรากฐานทางปรัชญา สังคมและการเมือง. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 8(2), 21-36.

- พระมหาอังกัร ญาณเมธี. (2567). มรดกทางวัฒนธรรมล้านนา : การศึกษาคติการสร้างผลงานของครูบาเจ้าศรีวิชัย. *วารสารพุทธศิลปกรรม*, 7(1), 101-117.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2562). ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นบุคคลสำคัญของโลกต่อองค์การยูเนสโก. *วารสาร มจร.ทริภูมชัยปริทรรศน์*, 3(2), 106-118.
- เพลินพิศ สังข์บุญลือ และ ส่งเสริม แสงทอง. (2563). พระโพธิสัตว์กับการสร้างบารมี. *วารสารปรัชญาอาศรม*, 2(1), 1-12.
- ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น, พรพิมล อริยะวงษ์, และ นริศรา หงสกุล. (2564). พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในเขตเมืองเก่านครลำปาง. *วารสารสาธิตศาสตร์ : วารสารสถาบันพัฒนกรรมและการออกแบบ*, 4(2), 341-327.
- ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น, ทักษิณา บุญบุตร, ภักดีกุล รัตนา, เพียงกานต์ นามวงศ์, ศิริขวัญ ปัญญาเรียน, พรพิมล อริยะวงษ์, และ เอมอร พิพัฒน์วิวัฒน์โยธิน. (2566). ลำปางรอยทางบุญ. วนิดาการพิมพ์.
- ภักดีกุล รัตนา และ ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น. (2566). การศึกษาคุณลักษณะของครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะต้นแบบพลเมืองโลกด้านจริยธรรมและคุณธรรม. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ มหาวิทยาลัยมหิดล*, 10(1), 127-157.
- มนวัธน์ พรหมรัตน์. (2560). ขบวนการครูบาศรีวิชัย : เงินตรา บุญบารมีบนความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของล้านนา. *วารสารมนุษยศาสตร์สาร*, 18(2), 84-103.
- สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, พระมหาสุพัตร วชิราวุธ, ปาณิสรา เทพรักษ์, และ เบญญาดา กระจำแจ้ง. (2565ก). วัด 9 ศรี : การท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง. *วารสารสันติศึกษา ปิรทรรศน์ มจร*, 10(3), 1299-1314.
- สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, พระมหาสุพัตร วชิราวุธ, ประทีป พิษ ทองกลาง, สหทัยา วิเศษ, และ ปาณิสรา เทพรักษ์. (2565ข), แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามความเชื่อของวัดท่องเที่ยวในจังหวัดลำปาง. *วารสารบัณฑิตแสงไคมคำ*, 7(3), 500-512.
- สมาคมชาวลำพูน. (2561ก). *ครูบาเจ้าศรีวิชัย : สิริชีวประวัติ หลักธรรมคำสอนและมงคลบารมี*. พี.พี.เค.การพิมพ์.
- สมาคมชาวลำพูน. (2561ข). *ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุจังหวัดลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ตากและสุโขทัย*. พี.พี.เค.การพิมพ์.
- สุวพันธ์ จันทวรชาติ. (2560). อิทธิพลศิลปรัตนโกสินทร์ในงานบูรณปฏิสังขรณ์วิหารของครูบาศรีวิชัย. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 18(2), 17-24.
- สุวิญ รักสัตย์. (2559). ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 14(2), 36-45.
- โสภา ชานะมูล โกล. (2565). *ครูบาศรีวิชัย ดนบุญแห่งล้านนา*. มูลนิธิสถาบันครูบาเจ้าศรีวิชัย.

- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2550). หนังสือคร่าวขอเรื่องตำนานแลสร้างวัดสวนดอกไม้นครเชียงใหม่. โครงการจัดทำเอกสารข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ต้นฉบับและเป็นฐานในการสร้างนักวิชาการด้านล้านนารุ่นใหม่.
- Bowie, K. A. (2023). Dating the first arrest of Khruba Srivichai, the saint of northern Thailand. *The Journal of the Siam Society*, 111(1), 1-22.
- Murashima, E. (2022). Background, process, and end of Khruba Srivichai's second house arrest in Bangkok (November 1935–May 1936): Thoroughness of the central sangha elite's repressive disposition of the Srivichai Sect. *Journal of Asia-Pacific Studies*, 45, 1-43. https://doi.org/10.57278/wiapstokyu.45.0_1
- Giusca, M. (2020). Religious tourism and pilgrimage at Prislop Monastery, Romania: motivations, faith and perceptions. *Human Geographies - Journal of Studies and Research in Human Geography*, 14(1), 149-167. <http://doi.org/10.5719/hgeo.2020.141.9>
- Hassan, T., Carvache-Franco, M., Carvache-Franco, W., & Carvache-Franco, O. (2022). Segmentation of religious tourism by motivations: A study of the pilgrimage to the city of Mecca. *Sustainability*, 14(13), 1-19.
- Moira, P., Mylonopoulos, D., & Konstantinou, G. (2021). Tourists, pilgrims and cultural routes: The case of the Kumano Kodo route in Japan. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 9(3), 35-48.
- Pageh, I., Rahmawati, P. I., & Jiang, M. (2022). Ancient religious sites as tools for sustainable tourism development: An empirical study in the north of Bali. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 10(1), 77-92.
- Prasetio, A. P., Tai, T. D., Oplencia, M. J. C., Abbas, M., El-Ebiary, Y. A. B., Abbas, S. F., & Iswanto, A. H. (2022). Impact of the COVID-19 pandemic on religious tourism amongst muslims in Iraq. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 78(4), 1-6. <https://doi.org/10.4102/hts.v78i4.7565>
- Ruttanavisanon, W., & Agmapisarn, C. (2022). Religious tourism in Thailand-a review of Thai literature from 2012-2021. *Social Science Asia*, 8(1), 12-25.
- Schedneck, B. (2021). *Religious tourism in northern Thailand : Encounters with buddhist monks*. University of Washington Press.
- Wilfred, E. M., Ernest, N., & Joyce, G. (2021). Tourism development in northern circuit of Tanzania and its contribution in improving local people's livelihood. *Applied Economics and Finance*, 8(4), 56-76. <https://doi.org/10.11114/aef.v8i4.5311>